

Még egyszer az őstörténeti csodabogarakról

Magyarságunk és eredetünk megvallásával kapcsolatban művelődésünk történetében különösen fontos időszak felvilágosodásunk szép évtizede, amely 1770-nel indul. Besse nyei György, nagy formátumú testőrírónk ekkor fogalmazza meg ma is belénk markoló szavait: „Valljuk meg, ugyancsak megszűkültünk magyarságunkban, amelynek bőségében sohasem voltunk...”. (S itt kezdődő fejtegetései egyenesen vezetnek Kazinczy Ferenc és Széchenyi István tevékenységén át az MTA megalakításáig.) Azonban mikor e szomorú szavakat leírta, már kézbe vehette volna egy jezsuita csillagász és matematikus, Sajnovics János latin nyelvű könyvét, amely 1770-ben Koppenhágában, majd 1771-ben némi, de fontos bővítéssel Nagyszombat városában látott napvilágot a következő latin címen: „Demonstratio. Idioma ungarorum et lapponum idem esse”.

Ebben a munkában először ad pontos, szakszerű, cáfolhatatlan választ arra a magyarságot évszázadok óta gyötrő kérdésre, hogy nyelvünk milyen eredetű, mely nyelvcsaládhoz tartozik. – Szegény, ha tudta volna, hogy feleletével nem megnyugvást és elégedettséget, hanem meg nem szűnő vihart indít el, nem bővíti nemzeti érzéseiben honfitársai körét, inkább szűkíti, sőt dühíti.

Éppen kettejüket azért említettem, mert 1770-ben akár találkozhattak volna Bécsben, ahol Sajnovics János Hell Miksa társaságában kétszer is megfordult. Mária Terézia is fogadta őket. Hell Miksa a csillagvizsgáló Eger városához és főiskolájához is kötődik, azt azonban kevesebben tudják róla, hogy szenvedélyesen érdekelte a magyar őstörténet, és Sajnovics tulajdonképpen az ő felkérésére foglalkozott a magyar–lapp nyelvhasználatával.

Hell és Sajnovics személyesen nem vesznek már részt abban a máig tartó komikotragédiában, amelyet a Demonstratio kivált, például éppen Bessenyei Györgyben és testőrtársaiban, főként Barcsay Ábrahámiban, az egyre indulatosabb, gúnyos kirohanások és egyéb megnyilatkozások formájában. De mint érzékeltettem, ez a tiltakozás egy folyamat, egy egyre gyötrelmesebb, ártalmasabb, immár gyógyíthatatlan(nak tartható) hosszú betegség kezdete.

Miután a magyar köztudatba – főként gesztairó történészeink őstörténetünket illető tájékozatlanságának tulajdoníthatóan – az évszázadok során álmok és hiedelmek épültek be hun rokonságunkról, szittyaságunkról, s éppen ezért a valóságra ébredés, nyelvünk tényleges eredetének felismerése minden elámított, elbűvölt magyar hazafiban felháborodást és riadalmat keltett. (Lélektanilag olyasmi lehetett ez, mint a mesében a hirtelen rút békává váló szép menyasszony, vagy fordítva, a majomná váló daliás vőlegény megjelenése.)

Ha ilyen részletességgel folytatnám tudományszakunk furcsa kinövésének analízisét, akár izgalmas regényt kerekíthetnék, amelyben még meg sem említődtek a „csodabogarak”. Róluk egyelőre és röviden csak annyit, hogy Zsirai Miklós professzor foglalta össze ezen nevezet alatt 1943-as, sokat idézett tanulmányában a dilettáns, az őstörténethez mit sem értő, de abban mégis megnyilatkozó „elméleteket”, fejtegetéseket.

Nos, testőrírónk és az őket követő költők, írók többségét, akik különféle okokból

nem kedvelték viszonylag frissen felfedezett finnugor nyelvrokonainkat (s hangsúlyosan megismétlem a szót, nyelvrokonainkat) nem sorolom a negatív kategóriához. Kazinczy, Kölcsey és Vörösmarty, majd Jókai és Arany, utóbb Ady sem rajongott a váratlanul feltalált atyafiakért, s még kevésbé a sokasodó tényeket feltáró és bizonyító kutatókért. Népszerűtlen volt köreikben szegény Gyarmathi Sámuel, később Budenz József is, és a sort folytathatnám.

Több mint kétszáz éves az a vád, hogy ezt a rokonságot előbb Bécs, majd Berlin, aztán Moszkva, most meg – nyilván – a Nyugat kényszerítette, illetőleg kényszeríti ránk. Erről csak annyit: hogy ha nincs Sajnovics és Gyarmathi, akkor is velük egy időben élt és írt már a svéd Strahlenberg, a német Fischer és Schlözer, az orosz Lomonoszov (több név nem szükséges), akik e nyelvek összetartozását igazolták, bizonyították volna. És nem a magyarellenesség jegyében!

Az említett város- és személynevek talán azt is mutatják, hogy e téma alakulásában a történelemnek is szerepe van, főként a sajátunknak, például ilyen évszámoknak, mint 1770, 1795, 1825, 1849, 1867, 1919, 1945, 1990.

A tudomány- (s ezen belül a finnugor-) ellenes nézeteket, támadásokat tekintve az 1919 előtti időszak eseményeit jobban megértem (ha nem is fogadom el), mint a későbbieket. Noha például a korábbiba beletartozik a hírhedt „ugor-török háború” is, a história, a tudománytörténet ezt még elkönnyvelheti tudományos összecsapásnak.

Az 1919 és 1945 közötti időszak pompás, szellemes és kemény jellemzése Zsirai Miklós említett cikke. A „csodabogarak” szóhasználat már-már finomítja a valóságot, amelyet a józanság teljes elvesztésének is lehet minősíteni. De még mindig akad mentesség, magyarázat, s ez egy szó: Trianon. Zsirainak ez az írása már csak ezért is megkerülhetetlen olvasmány minden magyar és történelem szakos kollégának napjainkban is.

Így érkezünk el az 1945-től 1990-ig tartó szakaszhoz. Történelmünk egyik legkomorabb periódusáról van szó, olyan közelmúltról, amelyet minden 20–25 éven felüli magyar állampolgár többé vagy kevésbé ismer. Értékelése nem feladatom, de nyugodt lelkiismerettel állíthatom, hogy néhány tudományszak számára (bármily meglepő!) ez a rezsím jó körülményeket biztosított, s ezekben igen komoly eredményeket lehetett elérni. Így a finnugrisztikában is. (Gondoljunk csak a Bereczki–Vikár-féle gyűjtésekre és kiadványokra, a Beke és Fokos életművek kiadására, az etimológiai szótárakra, ragyogó antológia-sorozatokra stb.) S ekkoriban nem juthattak szóhoz, térhez a tudománytalan nézetek képviselői sem – hazánkban. Annál inkább az emigrációban. Külföldön nemhogy virágzott, de burjánzott a műkedvelői buzgólkodás. Díszkiadásban, bőrkötésben, kötettsorozatban „szittyakürtölték” elmeszüleményeiket a magukat az itthoniaknál jobbnak, igazibbnak gondoló egykori honfitársak. E betegség skálája az enyhétől a legsúlyosabb tünetekben megnyilatkozóig igen széles, de szinte kivétel nélkül tartalmaz ideológiai-politikai szemrehányásokat, sőt vádakokat az itthoni, az ún. hivatalosságot képviselő tudósok ellen. Szerencsére e szellemi termékek nem kerültek akkoriban nagyobb számban Magyarországra, de veszedelmességükre, képtelenségeikre ketten is figyelmeztettek. Hajdú Péter 1969-ben egy magyar nyelvű cikkében, s a Münchenben élő kiváló történész, Bogyay Tamás ugyancsak 1969-ből való német nyelvű áttekintésében. Sajnos, írásaik kis példányszámú folyóiratokban jelentek meg, s még a szakközönség számára is jószerint ismeretlenek maradtak. Írásaikban már újabb kori „csodabogarak”-ról (szerzőkről, illetőleg műveikről) van szó (lásd Bogyay cikkét: „Urgeschichtliche Wunderlinge“). De talán még mindig kereshető valamelyes mentség eme pszichikainak is tekinthető jelenségre, ez pedig: az

emigráns lét (lásd Hajdú Péter címadását: „Új hazát találtak, őshazát keresnek”). Mindkét említett cikk rendkívül tanulságos magyar és történelem szakos tanárok számára.

Ezt a kis írást – zenei megfogalmazással élve – pianóban kezdtem, fortéban folytattam, s most fortissimó kellene hogy következzen. Miért? Mert 1990 után elszabadult a pokol, de mondhatnám mindezt a szabadságnak vélt szabadosság féktelen eláradásának. A csapból is dilettantizmus ömlik, és még inkább az ún. média csatornáiból. S akkor még ne is beszéljünk a könyvkiadásról! Kétszázhusz év után a tudomány, az akadémia, az egyetemek ezen a területen defenzívába kerültek. Lassan tíz éve a téveszmék hatalomra kerülését, eluralkodását éljük, tapasztaljuk, szenvedjük. S egyre inkább hivatalos asz-szisztencia mellett, eltűnő felelősséggel és lelkiismerettel. Már-már koldusként kopogunk a főhivatalok ajtóin egy-egy szerény kiadvány támogatásáért, minden apró összegért pályázatok sorát termeljük rengeteg felesleges munka elvégzésével, igen gyakran teljesen eredménytelenül. Gátlátalanul triumfál, plakátol, praktizál a diploma nélküli ál orvos, álcsillagász, álőstörténész, s könyvek tucatjaival árasztja el a boltokat, polcokat. S mi-csoda pompás kivitelben! S persze mindig van pénz, kerül pénz. S a gátszakadáshoz politikusok, művészek s olykor egykori kollégák is hozzájárulnak. Pártvezér tart előadást (előadást? – szónoklatot!) Jézus magyarságáról, főispán Attila magyar mivoltáról, gitáros-énekes ássa Visegrád környékét hármass koporsót keresve, turult röptetve, ősmagyar-nak vélt építmények, szobrok, festmények szédítik a könnyen s szívesen megtévesztődő tömegeket.

Velük szemben vitának nincs helye, a közönség őket óhajtja, tapsolja, ha szakember próbál szóhoz jutni, jobb esetben meg sem hallgatják, inkább azonban kifütyülik, elkergetik.

Most már legjobb hallgatóink között is érzékelhető valamiféle elbizonytalanodás, enyhe félelem, mert – elmondásuk szerint – évfolyamtársaik már-már gúnyolják őket: „Te még mindig hiszel ebben az ósdi finnugrisztikában? S arról mit sem tudsz, hogy valójában a keltákkal vagyunk rokonságban?” – S itt ezúttal nem hagyhatok említetlenül, idézetlenül egy egészen újszülött csodabogarat (1999-ből): „Utolsó állomásunk a brit-keltáknál a híres LLANFAIR nevű falu volt... magyarul »Boldog(aszszony)falva« – »Fehéregyháza«. A falu teljes neve »LLANFAIRPWLLGWYNGYLLGOGERYCHWYRNDROBWLL«, a világ leghosszabb helységneve, mondják a walesiek. Ez egyetlen szó, amit az angol ... ugyanakkor 15 szóban képes csak körülírni. ... Magyarul: »GYORSANTERELŐÖBÖL-HÖZKÖZELIFEHÉRMÖGYORÓVÖLGYBOLDOLFALVA«”.

Quod erat demonstrandum! Ez, kérem, nem szupervicc, ezt szófejtésnek szánja a szerző. Akit nagyon érdekel az alkotó, a mű és a lelőhely, keresse meg!

De nem folytatom. Neveket és címeket szándékosan nem említettem két okból sem: (1) Nem akarom propagálni a tévtanokat; (2) Nem óhajtok párbajt vívni (bíróság előtt sem) valamely etruszk vagy indián „ősmagyar” bajnokkal.

De mit tehetünk? Folytatva munkánkat, azt a kevés megszólalási, közlési lehetőséget, mely számunkra néha adódik, megpróbáljuk az elmék megvilágosítására fordítani. Minden idők legkomolyabb s legszakyszerűbb munkáját írta meg e felismerés jegyében a közel-múltban Rédei Károly professzor. Az „Őstörténetünk kérdései. A nyelvészeti dilettantizmus kritikája” (Budapest, Balassi Kiadó 1998) vigasz, mentség és komoly gyógyszer az eszmei anarchia korában. Sajnos, a szakma is kevésbé ismeri, emlegeti, idézi, ismerteti, noha tankönyvvé kellene nyilvánítani egyetemeinken. E kitűnő könyv bibliográfiája külön érték.

Elnézést kérve némelykor indulatos, talán túlzó fejtegetéseimért, befejezésként visszatérnék Bessenyeihez. „Valljuk be, nagyon megbővültünk magyarságunkban, amelynek kellő és szükséges mértékében sohasem voltunk” – mondhatná ma.

S ha már reneszánszát éljük a jelszavaknak, magam is javasolnék egyet: „Merjünk normálisak lenni!”

A szakirodalom sorrendje az előadás gondolatmenetét követi:

DEMONSTRATIO. Sajnovics János: *Bizonyítás. A magyar és a lapp nyelv azonos.* Ford.: Constantinovitsné Vladár Zsuzsa. Szerk.: SZÍJ ENIKŐ. Bp., 1994. 157 lap. ELTE, Bibliotheca Regulyana 2.

AFFINITÁS. Gyarmathi Sámuel: *A magyar nyelv grammatikailag bizonyított rokonsága a finn eredetű nyelvekkel.* Ford.: Vladár Zsuzsa–Koszorús István. Szerk.: SZÍJ ENIKŐ. Budapest, 1999. 428 lap. Tinta Könyvkiadó

DOMOKOS PÉTER: *Uralisztikai olvasókönyv* (egyetemi segédkönyv). Bp., 1977. 634 lap. Tankönyvkiadó

PUSZTAY JÁNOS: *Az „ugor–török háború” után. Fejezetek a magyar nyelvrokonítás történetéből.* Budapest, 1977. 184 lap. Magvető Kiadó (Gyorsuló idő)

A világ nyelvei. Főszerk.: FODOR ISTVÁN. Budapest, 1999. 1699 lap. Akadémiai Kiadó

BERECZKI GÁBOR: *A magyar nyelv finnugor alapjai* (egyetemi tankönyv). Budapest, 1996. 101 lap. Universitas Kiadó

HAJDÚ PÉTER: *Az uráli nyelvészet alapkérdései* (egyetemi tankönyv). Budapest, 1981. 202 lap. Tankönyvkiadó

Nyelvrokonaink. Szerk.: NANOVSZKY GYÖRGY. Budapest, 2000. 541 lap. Teleki László Alapítvány

Finnugor kalauz. Szerk.: CSEPREGI MÁRTA. Bp., 1998. 287 lap. Panoráma

DOMOKOS PÉTER: *Négy tanulmány (három ráadással).* Budapest, 1996. 58 lap. *Budapesti Finnugor Füzetek*, 4.

DOMOKOS PÉTER: *Szkitiától Lappóniáig. (A nyelvrokonság és az őstörténet kérdéskörének visszhangja irodalmunkban).* 2., átdolgozott kiadás, Budapest, 1998. 245 lap. Universitas Kiadó

Aligha létezhet olyan kollégám a főiskolák és az egyetemek magyar szaktanszékein, aki nem került volna szembe e kellemetlen lényekkel. Tanártársaim a múltban és mostanában is megpróbálkoztak a józan érveléssel, a tudomány eszközeivel hadakozni ellenük – mindhiába. Még komoly rádióadásokban és szaklapokban is állandóan hangot s teret kapnak, és mindegyre folytatódik a mérhetetlenül kártékony „hazaárulózása” szakmánknak. Mikor veszik már észre az illetékesek, hogy Jézus, Ádám és Éva (meg szinte minden ókori nép és nyelv) magyarnak nyilvánítása-hirdetése nem az egyetemes történet lapjaira vagy Európába, hanem egyenesen a Lipótmezőre vezet? Oda, ahova ezeket az „ősmagyar” csodabogarakat kellene bezárni a szereplésüket támogató politikusokkal, főszerkesztőkkel, művésznépsséggel együtt! – Egyébként ide a jegyzetbe – kivételesen – beiktatok két rendkívül fontos, aktuális, autentikus idézetet, kifejezetten nem nyelvész, de e kérdéskörben mértékadó, nagy formátumú tudósunktól: „... mikor Hómannak a magyar őstörténetről vallott felfogása került szóba, elmondtam, hogy Hóman tisztességes tudós lévén, természetesen a magyar nyelv finnugor eredetét vallotta. De fontosnak éreztem, hogy még valamit hozzátegyek: »A tudomány ott végződik, ahol a magyar nyelv finnugor eredetét elkezdik kétségbe vonni. Eddig a pontig tart a tudomány. Ami ezen túl van, az halandzsza.« Valami ilyesmit mondtam, de amint ez lenni szokott, nem találtam meg hamarjában a megfelelő szavakat. Amit mondani akartam, az így szólt volna: »Ami ezen túl van, az a szellemi és politikai alvilág.«” – írja „Úrigyerekek tévúton” című cikkében a közelmúltban elhunyt fiatal történész akadémikus, Engel Pál (Népszabadság, 2001. május 12.). – „... a hazai közvéleményben, különböző sokkhatások eredményeként, ma is ott lappang egy sajátos intellektuális alvilág, amely az őstörténeti csodabogaraktól a kamarilla által felbérelt vadkanon át a barguzini csontvázig az irracionális és dilettáns ötletek olyan hosszú sorozatát nyújtja, amelybe Széchenyi meggyilkolása is már a 19. század óta hagyományosan beletartozik” – idézi Kosáry Domokost Gerlóczy Ferenc „Öngyilkos merénylet. Széchenyi István halála filmen” című cikkében (Heti Világgazdaság, 2001. október 6.). – Ezek után egy a kérdés: hova sorolhatók az ősmagyarkodó csodabogarak: a Lipótmezőre vagy az alvilágba?

The history of the United States is a story of growth and change. From the first settlers to the present day, the nation has evolved through various stages of development. The early years were marked by exploration and the establishment of colonies. The American Revolution led to the birth of a new nation, one that was founded on the principles of liberty and democracy. The 19th century was a period of rapid expansion and industrialization. The Civil War was a pivotal moment in the nation's history, leading to the abolition of slavery and the strengthening of the federal government. The 20th century has been characterized by technological advancement, social change, and global influence. The United States has played a significant role in shaping the world, both through its economic power and its commitment to democratic values. The future of the nation remains uncertain, but its history provides a foundation for understanding the challenges and opportunities ahead.